

De Reij

Over de oorsprong van een familie(naam)

III

**And in the end this is
One world One people**

Voor de nazaten van een soldaat en zijn vrouw

**Trude de Reij (1957)
Middelburg NL
April 2005**

En Loesje zegt: ‘de weg loopt niet waar je ‘m verwacht’.

Bijna dagelijks merken we hoe waar dit gezegde is. Zo ook in maart 2005, toen mijn nichtje Els de Winter- Peekel (1943), speciaal uit Ridderkerk gekomen, en ik ons voor de zoveelste keer door eindeloze rijen met talloze namen worstelden. Dit keer in de gele ordners ‘Zeeuws Vlaanderen’ van het Genealogisch Centrum Zeeland. Dit centrum woont in een zijvleugel van het Zeeuws archief, dat is ondergebracht aan het Hofplein, in één van de mooiste gebouwen van Middelburg.

We vonden daar eindelijk de nu verst bekende De Reij- stamvader. Dat kwam door de ontdekking van Els dat de naam niet altijd werd geschreven op de ons bekende manier (zie noot 1 blz. 8). Deze stamvader bleek niet afkomstig uit het Europese zuiden, zoals de familie decennia dacht of hoopte, maar uit het oosten, uit Duitsland.

Hij heette Jannis (Johannis, Johannes of Joannis) de Reijg, mogelijk de Reijgh, de Reijch of de Reich. Geboren in Slesinge (Schlesinge) Duitsland, in 1696 of 1697. Namen werden in die tijd op het gehoor geschreven. Wat de oorspronkelijke, juiste schrijfwijze is geweest weten we niet. Alle varianten zijn we tegengekomen. Wel weten we dat rond 1770 zijn twee zoons Jannis (waar wij van afstammen) en Willem er ‘**de Reij**’ van maakten (zie schema).

De naam van de vrouw van stamvader Jannis hebben we helaas niet gevonden.

Detective- en monnikenwerk.

Door de branden als gevolg van het bombardement en de beschietingen door de Duitsers van het centrum van Middelburg in mei 1940, is het merendeel van de Zeeuwse kerkelijke documenten (stadsarchief) verbrand. We hebben relatief geluk gehad: juist een aantal zeer oude doop- en begraafboeken van de Nederduits Gereformeerde Kerk in Groede, uit de voor deze familie cruciale periode, bleken gespaard.

Het echte monnikenwerk was al gedaan. Door groepen vrijwilligers van het Genealogisch Centrum, die de weinige bewaard gebleven, oudste originele doopregisters, lidmatenlijsten, huwelijksakten en begraafboeken hebben doorgespit en op alfabet geïndexeerd. Dat maakte het voor Els en mij relatief gemakkelijk zoeken. Net als eerder in ISIS, het onvolprezen genealogisch databestand van, onder meer, het Zeeuws archief, waar het zoeken nog gemakkelijker gaat. Namelijk thuis, achter de eigen computer via internet.

Die databestanden in ISIS zijn nog niet compleet. De alleroudste gegevens, zoals geïndexeerd en toegankelijk gemaakt door het Genealogisch Centrum Zeeland, ontbreken daarin nog.

Els heeft vervolgens de in de afgelopen jaren verzamelde namen- en jaartallenbrij omgetoverd tot een schema waar een kop en staart aan zitten en waar elke naam de goede plek heeft gekregen en de familierelaties zichtbaar zijn geworden.

Historische fascinatie.

Het voorgaande gaat dus over snelzoeken. Maar het bekijken van de originele documenten blijft een belevenis apart. De oudheid van de eeuwen ruiken, aanraken, invoelen. In zwerige handschriften de namen van al die mensen, die vanaf de bladzijden bijna naar je toekomen. Dat is vergelijkbaar met het bekijken van eeuwenoude gebouwen, schilderijen of beelden, maar dan beter. Deze boeken zijn de poorten naar de gewone mensen die ooit leefden, werkten en speelden en waarvan een aantal je voorouders is.

Het bezoeken van de opgespoorde dorpen en steden, hun huizen en kerken, doet de rest. Je bent dan even op de grond waar zij ook waren en beleeft die omgeving tenminste voor een deel op dezelfde manier, je stamt immers van hen af. Het begrip persoonlijke identiteit krijgt door het bekend worden van deze geografische wortels een extra dimensie.

Persoonlijke geschiedenis.

Marte (1987) en Wouter (1992), de kinderen van Hans (Gillissen, Middelburg 11.6.1955) en mij, zijn de nazaten van ambachtsmensen, militairen en landarbeiders. Nauwelijks afkomstig uit Zeeland, maar vooral uit de Zuidelijke Nederlanden, Noord Frankrijk (vrouwelijke Hugenoten), Duitsland en een deeltje Noorwegen.

De oudst gevonden stamouders van Hans via de rechte mannelijke lijn, zijn de begin 18^e eeuw geboren Florent Gilissen en Anna Zekaens uit Berneau, een klein dorp in de provincie Luik. Hun kleinzoon Gerard Gilissen verliet zijn geboortegrond en trok naar Vlissingen. Diens zoon Leendert Gillissen (nu geschreven met dubbele l), werkte in het midden van de 19e eeuw als scheepstimmerman in Vlissingen. Waarschijnlijk op de Rijksmarinewerf.

De rode draad in deze familie, zowel van Hans' vaders als moeders kant (Leendert Gillissen en Jeanne Schellings), is er één van ambachtslieden, waaronder dus een scheepstimmerman en verder een kuiper, een glasperser en meubelmakers, in de steden Vlissingen en Middelburg. De vader van Hans was de eerste in zijn familietak die het blauwe boord van z'n vader verruilde voor het witte. Hij werkte als ambtenaar bij de gemeente Middelburg. Diens vader was kapot gegaan aan het werken in ijzergieterij Boddaert (op de plek waar nu de Zeeuwse Bibliotheek staat), aan stoflonen (kolengruis). Alleen al daarom werd definitief de ambachtelijke en latere fabrieksarbeid de rug toegekeerd.

Hans herkent de ambachtelijke wortels. Naast zijn werk als docent economie op S.S.G. Scheldemond in Vlissingen, schildert hij, werkt graag met klei en hout, vist (nu samen met Wouter), werkt met veel plezier in zijn moestuin en houdt van koken (Marte en Wouter ook, hun moeder niet...). Hij voelt zich bovendien beter in een zuidelijker klimaat. Dat geldt in de zomer bepaald niet voor mij. Ik kan niet tegen de (vochtige) hitte en ben weer beter bestand tegen het donker van de winter.

Hans en de kinderen hebben alledrie nadrukkelijk iets met sport en bewegen (moeders fitness tegenwoordig, maar slechts een beetje van harte). Ook dat komt dus voort uit de mannelijke lijn denk ik.

De zus en broer van Hans hebben iets met schepen en scheepvaart. Zus Ingrid werkte eerst bij het loodswezen en nu, sinds jaren, bij de walradarketen van Rijkswaterstaat in Vlissingen. Broer Jeroen werkt als ICTer bij de Zeeuwse Bibliotheek in Middelburg, maar woont in Vlissingen en heeft een website waarop foto's staan van de meeste schepen die over de Westerschelde van of naar de havens van Antwerpen en Terneuzen varen.

Een belangrijk deel van mijn verre wortels ligt in Duitsland, zoals nu is gebleken zowel van vaders als van moeders kant. Mijn moeder was Fransina Eillers (Amsterdam 1925 - Middelburg 1986). Tot ze in 1954 met mijn vader trouwde, werkte ze op het atelier van Maison de Bonneterie in Amsterdam. Haar vader was een Amsterdamse, in het Groningse Bedum geboren havenarbeider Wessel/ Willem Eillers. Hij nam tijdens WO II deel aan de Februaristaking (25/26.2.1941) tegen de Duitse bezetter. Mijn moeders moeder was een in Amsterdam (Oude Manhuispoort) geboren naaister Geertruida - Truus - Margaretha Spieker. Hun wortels gaan terug via Noord Nederland naar Noord Duitsland. De ouders van mijn moeders vader waren schippers, diens verst bekende voorouders kwamen uit Noorwegen. Mijn grootvader hield zichzelf en zijn vrouw en dochter tijdens de hongerwinter van 1944-1945 in leven door op een fiets met houten banden in de Noord Hollandse polders bij boeren bruine bonen, suikerbieten en bloembollen te verzamelen (die werden gekookt en gegeten). Mijn moeder was die winter het dikste meisje in de Fagelstraat (ze woonden op nr. 50 III hoog). Bruine bonen zou ze de rest van haar leven niet meer eten.

Het Staatse leger.

Aan de kant van mijn vader Johannes Jan de Reij (1914) en zijn zussen Sarie (1915) en Tini (1927), is er een traditie van militairen en landarbeiders. Een hardnekkig protestantse traditie ook.

Naar alle waarschijnlijkheid was Jannis de Reijg, de nu verst gevonden stamvader, een buitenlandse soldaat in dienst van het leger van de Republiek, het Staatse leger, ook de 'militie van den staat' genoemd. Hij moet gediend hebben in één van de zogenoemde vredesgarnizoenen die van 1715 tot 1795 onder meer in Zeeuws (toen Staats) Vlaanderen gelegd waren. Hij behoorde dan tot een regiment artillerie (het geschut, de kanonniërs).

Het Staatse leger bestond voor ongeveer de helft uit buitenlanders, vooral Duitsers en Walen. Dit had onder meer te maken met het kleine aantal inwoners van de Republiek: rond 1600 waren dat er naar schatting slechts 1.5 miljoen. Bijna 200 jaar later, in 1795 waren dat er ruim 2 miljoen. * De bevolkingsaanwas was dus gering en er was een tekort aan rekruten voor het leger. De autochtone bevolking had bovendien meer belangstelling voor de overzeese handel (VOC en WIC). Het kostte minder moeite om jongens en mannen te interesseren voor de handels- en oorlogsvloten en bemanning van de forten in de koloniën. Rechtgeaarde vechtjassen wijten die Nederlandse 'mentaliteit' nog wel eens aan laf- en laksheid: vechten, dat deed men liever niet zelf.

Voor zover met zekerheid te zeggen, werden de Duitsers door het Staatse leger onder meer geworven in de regio's Sachsen en Hannover en in een groot gebied tegen de grens met de Nederlanden.

Onze Jannis is geboren in Schlesinge. Er ligt een plaatsje Schlesinge in het huidige Sachsen-Anhalt, ten oosten van de Harz, niet ver van Maagdenburg. Om er achter te komen of dat ook echt zijn geboorteplaats is, zouden we er naar toe moeten. Misschien gebeurt dat nog wel eens. Het is geen verkeerde vakantiebestemming. De Harz behoort tot de mooiste natuurgebieden van Duitsland.

De achtergrond van de legerrekruten was meestal ambachtelijk. Het waren bijvoorbeeld kleermakers, schoenmakers, wevers, bakkers, kuipers, smeden, timmerlieden, metselaars of landarbeiders. Hun motieven om dienst te nemen in het Staatse leger waren divers. Economische motieven stonden voorop. Maar het kon ook een gril zijn, een zucht naar avontuur, een vlucht uit een benauwend dorpsleven, of - minder nobel - een obsessie met geweld. Ook een aantal boosdoeners nam zo de wijk naar het buitenland om aan vervolging in eigen land te ontkomen.

Over het algemeen werden geen personen beneden de 18-20 jaar in dienst genomen. Wanneer ze jonger waren was toestemming van de ouders nodig. Men tekende voor minimaal 6 jaar en moest tenminste 1.65 lang en stevig van postuur zijn. Cadetten moesten minstens 12 jaar zijn, zonen van militairen mochten al in opleiding als ze 10 jaar oud waren.

Jannis zal zo tussen z'n 18^e en 25^e naar Zeeuws Vlaanderen zijn gekomen, tussen 1715 en 1725, de begintijd van de vredesgarnizoenen. De garnizoensplaats is Sluis of evt. IJzendijke geweest, daar lag in die tijd een regiment artillerie (zie ook noot 2, blz. 9).

Hoe lang zijn dienstitijd heeft geduurd weten we niet. Evenmin wat hij daarna is gaan doen. Hij is waarschijnlijk genaturaliseerd en in elk geval getrouwd. Twee zoons (Jannis en Willem) werden volwassen, trouwden en kregen op hun beurt kinderen.

* Vergelijk met de situatie in Nederland en België nu, samen 26.5 miljoen inwoners, waarmee dit een heel vol, onvrij en vervuild stukje aarde is geworden...

De lijn werd voortgezet, en dan komen we uit bij onze grootvader Pieter, die al op heel jonge leeftijd aan zijn militaire opleiding en loopbaan begon. Eerst diende hij 10 jaar bij de infanterie en de huzaren in Nederland. Daarna vocht hij 15 jaar bij het KNIL in Indië, op Sumatra waar de koloniale oorlogen om Atjeh woedden van 1873 tot 1913. Hij was sergeant en later stafschrijver.

Zijn broer Jan werd onderwijzer. Zijn vader (onze overgrootvader Johannes) begon zijn werkend bestaan als marinier in Zeeuws Vlaanderen en werd later politiemans (veldwachter) in Koudekerke op Walcheren.

Je kunt dus spreken van een zekere, zij het nogal onderbroken militaire traditie.

Mijn vader doorbrak die traditie ook weer en werd provinciaal ambtenaar, met cultuur en onderwijs als zijn belangrijkste verantwoordelijkheden. Hij studeerde in de avonduren.

Er kwam een bestuurstraditie, ook naast het reguliere werk.

Ik werd beleidsmaker bij het ministerie van SZW (Sociale Zaken en Werkgelegenheid) in Den Haag. Broer Frank (Middelburg 29.3.1960), nu de jongste de Reij- stamvader, koos voor het bedrijfsleven, maar is daar feitelijk één van de bestuurders van een grote onderneming, de KLM (Koninklijke Luchtvaart Maatschappij) bij Amsterdam, dus geen eigenaar van een klein of middelgroot bedrijf. Hij heeft nog wel z'n dienstplicht vervuld en een officiersopleiding gehad. Veel meer dan het toen door hem gebezigde 'soldaat de Reij meldt zich' is er niet van blijven hangen geloof ik. Hij studeerde civiele techniek in Delft en bedrijfskunde in Rotterdam. Hij is getrouwd met Cathy van Hoorn (Middelburg 24.3.1960, dierenarts), woont in Berkhout en heeft drie zoons: Wibrand (1993), Maarten (1994) en Segher (1997).

De zusjes van mijn vader doorbraken ook een traditie. Sarie kreeg een beurs om onderwijzeres te worden. Zij heeft dat beroep tot de pensioengerechtigde leeftijd uitgeoefend. Tini werd door haar moeder en broer in staat gesteld de ulo te volgen. Tot ze trouwde, werkte ze op kantoor. Voor hen geen 'dienstje' meer bij 'beter gesitueerden', zij gingen zelf de dienst uitmaken. Na hun huwelijk trokken ze weg uit Zeeland.

Wij, de volgende generatie vrouwen, zijn ook goed of nog beter opgeleid. We hebben moederschap en betaald werk gecombineerd. Wij kregen ook geen ritsen met kinderen, maar slechts twee of drie. Wij hadden waar nodig een oppas en een hulp in de huishouding. We werkten ons een slag in de rondte, dat wel, maar op een andere manier dan onze (groot)moeders. We kozen voor een leven waarvan we vonden dat het bij ons paste. Met een intellectuele uitdaging, niet uitsluitend achter het aanrecht en met de handen in het sop. Veel vrouwen vragen van hun mannen dat de zorgtaken worden gedeeld. En dat gebeurt ook. Zo doen Hans en Frank boodschappen en ze koken. Ze trekken zoveel als mogelijk is met de kinderen op. Toen onze bloedjes nog baby waren verschoonden ze hun luiers en gaven ze de fles. Wat zouden de voorvaders daar van gevonden hebben, als ze dat geweten hadden?

NB Zie de brief van onze overgrootmoeder Susanna Magdalena de Reij- Verdouw aan haar dochter Beth (gij = hij): '5 januarij 1901..... en u lieve beth ik hoop dat het nu wat beter mag zijn want met zoo veel drukte is het toch lastig Willem zal wel een handje uitsteken als gij savond tuis is en dat help toch veel en het is ook voordeelig ook want een man kan veel als gij wil dat heeft ik zelf dikwijls ondervonden want altijd iemand nemen gaat ook niet.....'

De mannen staken dus ook toen wel een handje uit als het echt nodig was, maar het was niet gebruikelijk. En Susanna begon ook serieus werk te maken van de verkoop van haar groente.

Nationale geschiedenis en identiteit.

De laatste tijd maakt menig Nederlandse (en een enkele Belgische) publicist zich druk met een zoektocht naar de Nederlandse identiteit. En met de vraag wat de kenmerkende ankerpunten en personen zijn in de geschiedenis van de lage landen. Er was vorig jaar een verkiezing van ‘de grootste Nederlander’ (werd op het nippertje Willem van Oranje*). Er verschijnen diverse canons, overzichten van cruciale gebeurtenissen en perioden, waarvoor uiteindelijk toch maar weinigen echt warm lopen. Men komt er niet goed uit.

* voor wie het interesseert: Beatrix stamt níet af van Willem van Oranje, maar van diens broer, Jan de Oude (1536-1606)

Individueel

Ik denk dat een nationale geschiedenis begint met de geschiedenis van de individuen die in dat land/ gebied wonen. De Nederlandse bevolking bestaat voor een groot deel uit mensen die nog niet eens zo lang geleden uit andere delen van Europa hier naar toe kwamen. Tot op de dag van vandaag doet de invloed zich gelden van de volksstammen waartoe ze ooit behoorden en het gebied waar ze vandaan kwamen (het klimaat, de geografie). Hoe ze daar aan de kost kwamen, hoe ze hun ‘vrije’ tijd doorbrachten en uit welke religieuze sfeer ze kwamen. Hun geschiedenis is er veelal één van overleven, van honger, ziekte, oorlogen en het water. Van ritsen kinderen die werden geboren, waarvan vaak slechts enkelen de volwassenheid bereikten en op hun beurt kinderen kregen. Veel moeders en vaders moesten leven met de vroege dood van het merendeel van hun levend geboren kinderen.

Dagelijks

Historici zouden zich misschien nog meer kunnen verdiepen in de geschiedenis van het dagelijks leven. Niet alleen van de kerkelijke en adellijke koppen en hun al dan niet vermeende heldendaden, maar van de ambachtsman, de zeeman, soldaat, boer, landarbeider en visser, de koopman, de dominee, de kloosterling, de politiemans en de onderwijzer, de chirurgijn. En van de moeders en de huisvrouwen, de dienstmeiden, de boerinnen, de hoeren, de nonnen, de winkeliersters en herbergiersters, de spinsters en de weefsters. Een meer psychologische en antropologische benadering zou kunnen leiden tot een beter historisch besef, en daarmee een betere definitie van wat onze Nederlandse identiteit is. Als die te definiëren is tenminste. En volg het spoor van de genen. Want bepaalt die verste oorsprong, samen met de grond, het water en het klimaat, niet de geschiedenis van een volk? En bepaalt die geschiedenis niet de identiteit?

Breukvlakken, diversiteit

De ‘basale’ Nederlandse geschiedenis en identiteit kennen dan veel breukvlakken. Die van Noord en Zuid: Germanen en Kelten, protestant en katholiek, koeler en warmer. En West en Oost: het moerassige, platte, grijze en gure polderland en de oostelijke veen- en zandgronden. Met de taal, de grens en de grondwet (en de kleur oranje...) als een paar van de weinige echt gemeenschappelijke zaken. Naast het vechten tegen bezetters natuurlijk, die uit waren op dit land met de grote rivieren, hun mondingen en zeehavens (of dat nu Romeinen, Spanjaarden, Fransen of Duitsers waren). Waarin Nederland klein en tegelijk versnipperd kan zijn. En dan gaat het nog niet over de vele etnische en religieuze minderheidsgroepen van binnen en buiten Europa die zich sedert eeuwen hier vestigen. Er zijn teveel verschillen, waar we ook te zeer aan hechten, om een echte eenheid te kunnen zijn.

Voor Nederland géén eenduidige identiteit dus, tenzij juist het ontbreken daarvan de onze is. Dat lijkt me overigens wel de basis voor onze brede oriëntatie, gemoedelijkheid, hekel aan dogma's en regenten en pragmatische instelling. En eigenwijsheid en drang naar onafhankelijkheid niet te vergeten.

Voor de 'echte' Nederlander geen erfzonde of absolutie, maar de leer van Socrates, 'waarbij men de denkbeelden uit de geest van de leerling zelf ontwikkelt, terwijl men hem door gepaste vragen zover brengt dat hij het begrip zelf vindt (Van Dale)'.

We zitten ook niet te springen om verdere federalisering van Europa. 1 Juni a.s. wordt in Nederland een referendum gehouden over een Europese grondwet. Ik denk dat ik tegenstem. Ik vind dat het bureaucratische, geldverslindende en vooral ondemocratische 'instituut Europa' in Brussel/ Straatsburg (Europese Commissie en Parlement) eerst orde op zaken moet stellen in eigen huis. Pas dan mag die grondwet er wat mij betreft komen.

Cultuur

We vinden dat wat we in Nederland aan (hedendaagse) cultuur hebben misschien ook te saai, te weinig de moeite in vergelijking met de zwierige allure van de zuidelijker landen. Die veelal katholieke culturen spreken tot de verbeelding. Niet van dat degelijke, koele, sobere, serieuze, soms ronduit sombere en zouteloze van de noordelijke streken.

Een flink aantal Nederlandse schilders en schrijvers uit vroeger tijden is onovertroffen, maar die van 'na de oorlog'? En wat is hun betekenis voor het dagelijkse leven?

Zeeuwse mosselen zijn trouwens erg lekker. Zo ook de zeekraal, de lamsoren en schorseneren ('zilte' groenten). En de bolussen, het Zeeuws bruinbrood, de boerenkaas en het fruit. Zelfs de lokale wijn en het bier smaken (inmiddels) redelijk tot goed.

Maar de warmte, het zonlicht, het geel, terra en wit van het steen en de aarde en de huizen in het zuiden. De mystiek van de kerken (Italië, Rome...!). Wat de grond en het water voortbrengen, het eten, de wijn, de keuken.

Toch jammer van die vermeende Zuid Franse- Spaanse oorsprong...

NB Overigens denk ik dat m'n Spanje- Frankrijk- theorie over de herkomst van de naam De Reij (zie dagboek aantekeningen deel I) nog steeds plausibel is, maar dan voor de 'stam' van wijlen Jacques de Rey uit Antwerpen en misschien voor de groepjes De Reij 's uit Brugge en Brabant. Niet meer voor ons. Dat er zoveel Spaans- ogende, zwartharige mensen in de familie zijn is vermoedelijk de inbreng van de vrouwen, de moeders. Namen als De Bruine en De Zwarte wijzen ook in die richting.

Bindmiddel

Ik denk dat er naast de eerder beschreven diversiteit in Nederland, geen land ter wereld is met tegelijkertijd zo'n sterk besef van onderlinge afhankelijkheid en gebondenheid van elk individu aan het geheel. Nergens is men zich meer bewust van de noodzaak van gedeelde verantwoordelijkheid en, om dat woord maar weer eens te gebruiken, solidariteit. Solidariteit is het fundament waar deze samenleving op is gebouwd. Tussen jonger en ouder, armer en rijker, meer en minder gezond, man en vrouw, werkend met hoofd en werkend met handen, Jood, Christen, Moslim en Boeddhist.

We zijn tot nu toe bereid geweest om de consequenties daarvan te dragen, om macht en geld te delen. Omdat alleen op die manier de veiligheid, de gezondheid en het welzijn van een hele natie bereikt en behouden kan worden. Laten we hopen dat dit besef behouden blijft.

Tenslotte.

Voorlopig komen er geen aanvullingen meer op dit verhaal en dit materiaal.

Els en ik blijven eens in de zoveel tijd in het databestand ISIS van het Zeeuws Archief kijken. Er zal de komende jaren misschien nog een enkele naam bijkomen die we toch niet eerder hadden ontdekt. Maar het meeste werk lijkt wel gedaan.

Van hieruit gaat de geschiedenis verder. Misschien dat enkele van onze kinderen hun verhalen ooit ook opschrijven en ter archivering onderbrengen bij een Genealogisch Centrum.

Wij kunnen hen dan vertellen over de tijd voor zij geboren werden. Zoals onze ouders dat de afgelopen jaren aan ons hebben gedaan. Het zijn immers dit soort bronnen die nodig zijn om de geschiedenis te laten zien zoals die is: van mensen zoals jij en ik.

Wat daar praktisch ook toe bijdraagt is het overzetten op schijf van persoonlijke computerbestanden en die ergens op een veilige plek onderbrengen, bijvoorbeeld in een (bank)kluis. Ik doe dat eens per jaar. Ook handig als back-up voor het geval de computer crasht.

Noot 1

Els was er jaren geleden al achter gekomen dat we afstamden van Jacob de Reij, die in 1794 in Breskens trouwde met Catharina de Bruijne. Pogingen om verder te komen waren tot nu toe mislukt. We wisten wel dat Jacob een neef Johannes had met een vader Willem. Maar wie zou nou de vader van Jacob zijn?

Via internet kwam Els er achter dat er ook nog sprake was van een Dingenis de Reij met kinderen. Els heeft toen alle De Reij's vanaf 1790 in kaart gebracht. Jannis bleek een populaire (typisch Zeeuws Vlaamse) naam te zijn. Na veel zoeken kwam ze er achter dat Jacob du Rey die in 1798 in Groede woonde, dezelfde was als onze Jacob de Reij. En zou Tanneke du Rey dan zijn zus kunnen zijn? Haar naam en die van haar echtgenoten werd telkens anders geschreven en het duurde even voor duidelijk werd dat het toch steeds om dezelfde ging, namelijk de dochter van Jannis de Reijgh. En toen bleek Dingenis ook wel eens de Reijgh te heten. En andere de Reij's ook. Alleen onze Jacob niet.

Els kon via internet in het archief van Breskens kijken en toen bleek dat Jacob en Dingenis net als Tanneke kinderen van Jannis de Reijgh waren. En dat oom Willem de Reygh op zeker moment hun voogd werd.

De afgelopen maand zochten Els en ik in het Genealogisch Centrum dus verder naar sporen van Jannis en Willem, kijkend naar alle gevonden schrijfwijzen van de achternaam. Wie was hun vader en waar was die vandaan gekomen? In Sluis, waar ze geboren waren, vonden we niets. De kinderen van Willem bleken in Groede gedoopt te zijn. Die van Jannis in Breskens. Maar het spoor leek dood te lopen en we stonden op punt van opgeven.

Ik ben een paar dagen later toch nog een keer terug gegaan en zocht toen in één van de weinige niet bekeken ordners, met een kopie van het begraafboek van de Nederduits Gereformeerde Kerk in Groede. En daar ineens was hij: Jannis de Reijg, 68 jaar, geboren in Slesinge Dld, overleden 27 september 1765, begraven 2 oktober 1765, laat een vrouw en 2 getrouwde zoons na.

Noot 2 Over Sluis:

Bij de slag in 1603 vielen aan Spaanse kant zo'n 800 doden, waaronder veel slaven die in de ruimen vastgeklonken moesten roeien. Aan de kant van de Hollanders vielen ongeveer 40 doden.

In 1604 landde een invasieleger van 11.000 soldaten onder leiding van Maurits bij Cadzand. Na de inname van IJzendijke, Belgisch Middelburg en Aardenburg, nam hij tenslotte Sluis in. Vanaf dat moment bleef Sluis voor lange tijd in handen van de Nederlanden.

Van 1702-1747 kende de Republiek een tweede stadhouderloos tijdperk (na het kinderloos overlijden van stadhouder prins Willem III). Op 24 april 1747 kreeg Sluis een Franse bezetting (op 30 april en 10 mei volgden Sas van Gent en Hulst).

In 1794 legde de Franse artillerie de stad geheel in as. Vanaf 1811 werd gepoogd door de aanleg van een kanaal Brugge- Sluis een nieuwe economische bloei tot stand te brengen, echter zonder veel resultaat. In 1944 werd de stad opnieuw door de oorlog verwoest. Na de wederopbouw werd Sluis een toeristische trekpleister en met de toeristen kwam ook de welvaart terug. In 1995 ging Sluis, na bijna twee eeuwen van zelfstandigheid, op in de nieuwe gemeente Sluis- Aardenburg en in 2003 in de gemeente Sluis.

NB Mogelijk verhuisde (vluchtte?) Jannis in 1747 met zijn gezin naar Breskens.

Belangrijkste bronnen.

- Medewerkers en materiaal van Genealogisch Centrum Zeeland Middelburg, Centraal Bureau voor Genealogie Den Haag en Zeeuws Archief + ISIS Middelburg.
- De website van Huib Plankeel (over de geschiedenis van Breskens) en van Familysearch.
- Dagboek aantekeningen 'Over de oorsprong van een familienaam' deel I en II, door Trude.
- Cd-rom 'Mijn familie uit Zeeland', waarop verhalen over Pieter Abraham de Reij (door Els), Johannes de Reij en Susanna Magdalena Verdouw (door Trude) en De moeder van mijn moeder enz. (door Els).
- Genealogie Gillissen (L.G. Gillissen, Middelburg 1995).
- H. Ringoir, Vredesgarnizoenen 1715-1795 en 1815-1940 (sectie militaire geschiedenis van de landmachtstaf, Den Haag 1980, reeks militaire geschiedenis nr. 8).
- H. L. Zwitzer, De militie van den staat, het leger van de republiek der verenigde Nederlanden (1991).

Afbeeldingen.

Hieronder twee prenten van artilleristen uit het leger van de Republiek (het Staatse leger), in de eerste helft van de 18^e eeuw. Ze zijn afkomstig uit de collectie Vinkhuizen en mij toegezonden door het Legermuseum in Delft.

Links een officier der Artillerie uit 1717 en rechts een officier en een constapel/ canonnier der Artillerie uit 1735.

Zo moet onze stamvader Jannis de Reijg er in uniform dus ongeveer hebben uitgezien. Een artillerist uit het Staatse leger droeg een jas van blauw laken met rode wijde mouwomslagen en borstkleppen, met koperen knopen. Een officier droeg daaronder een rood vest, een rode kniebroek en rode kousen. Een kanonnier droeg eveneens een blauwe jas met rode omslagen, maar de rest van zijn kleding was van blauwe wollen stof.

Over de gewone wollen kousen werden ook slobkousen gedragen, 's zomers wit, 's winters zwart. Men droeg zwarte schoenen en een zwarte driekanten steek met zwarte kokarde (ovalen knoop, bij wijze van nationale leus) en galons (koorden) van 'vals goud' langs de randen, de officieren met witte pluim. Die droegen bovendien een oranje sjerp.

BIJLAGE

Wat hier aan vooraf ging

Johannes de Reij

(Sint Kruis 1837- Koudekerke 1910)

en

Susanna Magdaleena Verdouw

(Sint Kruis 1837- Scherpenisse 1922)

een kleine geschiedenis

Inleiding

Nadat mijn nichtje Els de Winter- Peekel, dochter van Chel en Sarie Peekel- de Reij, het verhaal over onze grootvader Pieter Abraham de Reij af had (maart 2002), maakte ze de opmerking dat het jammer is dat er geen foto bewaard is gebleven van de vader van Pieter, onze overgrootvader Johannes de Reij.

Die foto moest er dus komen, waar vandaan dan ook.

En er moest nog een beetje verder gespit worden. Terug in de geschiedenis, naar de 19e eeuw, de ‘mooie eeuw’, ‘la belle époque’. De eeuw ook van de ploeterende ‘kleine luyden’, van de verborgen zuinigheid van de opkomende nieuwe burgerij.

Het is de periode die Geert Mak in zijn boek ‘De eeuw van mijn vader’ dateert van 1789 (Franse revolutie) tot 1914 (begin WO I).

De oversteek van Zeeuws Vlaanderen naar Walcheren

Onze grootvader Pieter botvierde al in de twee helft van die 19^e eeuw zijn onrust, reislust en ambities als militair in koloniaal Indië.

Zijn vader, onze overgrootvader Johannes de Reij, deed dat nog relatief dicht bij huis, in het Zeeuwse dorp Koudekerke op Walcheren, als gemeenteveldwachter.

Johannes en zijn vrouw Susanna Magdaleena de Reij- Verdouw komen beiden van oorsprong uit Zeeuws Vlaanderen. Geboren in Sint Kruis, trouwen ze op 8 november 1864 in Waterlandkerkje. Getuige daarbij is onder meer Daniel de Ridder, veldwachter in Groede en vermoedelijke vriend van Johannes.

Johannes was eerder uitgeloot voor de dienstplicht lichte 1856.

Na hun huwelijk verhuist Susanna, tot dan toe dienstbode, mee naar Vlissingen, waar Johannes al sinds mei van dat jaar rijksveldwachter is.

Hun negen kinderen zijn allen geboren op Walcheren: Johannes (Jan, Vlissingen 6 september 1865), Magdalena Suzanna (Leen, Vlissingen 16 januari 1867), Elizabeth Catharina (Beth, Middelburg 31 augustus 1868), Pieter Abraham (Piet, Koudekerke 26 oktober 1869), Sara Maria (Saar, Kk 5 november 1870), Alida (Da, Kk 8 maart 1872), Suzanna Magdalena (Suz, Kk 23 maart 1873), Maria (Marie, Kk 2 augustus 1874), Abraham (Kk 2 augustus 1875, overleden op 30 augustus 1875).

Bij de stukken van de Burgemeester van Vlissingen zit een brief van de Commissaris des Konings, die meldt dat de minister van Justitie op 4 mei 1864 Johannes de Reij in Vlissingen aanstelt als rijksveldwachter der 3^e klasse (gepasporteerd marinier 2^e klasse: dat was hij in Hulst), met een jaarwedde van 375 gulden.

Even lijkt het er op dat Johannes in 1864 direct al zal worden overgeplaatst van Vlissingen naar Zierikzee. Dit als onderdeel van een grotere beweging, waarbij veldwachter P. Verdouw, nota bene de broer van zijn - toen nog toekomstige - vrouw Susanna Verdouw, wordt overgeplaatst van Wissekerke naar Middelburg.

In een brief d.d. 26 mei 1864 van de Rijkspolitie, Parket van de Procureur-generaal in Zeeland, staat min of meer te lezen waarom: ‘Daarvoor is reden, dat Verdouw het best kan worden nagegaan (in de gaten kan worden gehouden, T) te dezer stede en dat hij door het voorgevallene te Oosterland (??), dat aanleiding tot zijn overplaatsing naar Noord Beveland heeft gegeven, daar niet op zijne plaats is. Voorts zal Verdouw binnenkort verzwagerd zijn

met de Reij, die de zuster van Verdouw staat te huwen. Bovendien zag de officier van Justitie te Middelburg de Reij liefst in de hoofdplaats (Middelburg, T) der brigade'.

Uiteindelijk gaat de overplaatsing van Johannes niet door, omdat het niet nodig wordt bevonden, de kosten te hoog zijn en omdat er in Vlissingen een tweede 'bekwame en geschikte' veldwachter is waarvan Johannes het vak goed kan leren. Wel gaat P. Verdouw van Wissekerke naar Middelburg en veldwachter Tuijtel noodgedwongen van Middelburg naar Wissekerke...

Vervolgens wordt Johannes op 7 mei 1867 aangesteld in Middelburg (op 13 mei verhuist het hele gezin daar ook naar toe).

Bij brief van 8 juli 1868 tenslotte wordt hij door Commissaris des Konings Van Lijnden aangesteld als gemeenteveldwachter in Koudekerke, op voorwaarde dat hij eerst voor de kantonrechter een eed aflegt. De burgemeester van Koudekerke is in die tijd een meneer Aarnoutse.

Johannes heeft dus kort na elkaar drie posten gehad: eerst in Vlissingen (1864), toen in Middelburg (1867) en tenslotte in Koudekerke (1868), waar hij zal blijven.

Koudekerke toen

Volgens het bevolkingsregister is het eerste adres van het gezin van Johannes de Reij in Koudekerke A 32 (vanaf 28 september 1868). Dit is dus ook het geboortehuis van Pieter. In 1952 wordt die straat omgedoopt tot Lange Weegje 9 en in 1960 tot Middelburgse straat 49. Tussen 1870 en 1882 verhuizen ze naar A 43. In 1952 is dat een slachtplaats in de buurt van wat nu Middelburgse straat nr. 54 en 62 is.

Tussen 1882 en 1891 verhuist het gezin naar A 66. In 1952 wordt dat Middelburgse straat 13 en in 1960 Brouwerijstraat 17.

Hun laatste adres (verhuizing tussen 1891 en 1900) is A 97. Dit wordt in 1952 omgedoopt tot Dorpsplein 37.*

Geert Mak schrijft over die tijd: 'Nederland was leeg in die jaren en de wereld was vol zekerheden. De vijf miljoen inwoners leefden in de kring van stad en dorp. Steden en dorpen waren vermolmd. Veel huizen, boerderijen en andere bouwwerken uit de 17^e en 18^e eeuw waren nog altijd in gebruik. (...) De bouw van de steden en de structuur van het platteland waren op loopafstand ingesteld: iedere dorpskern was het centrum van een gebied van zo'n uur gaans in doorsnee, iedere grotere stad kende een opeengeperstheid van mensen. (...) Elke streek had tot 1909 zijn eigen tijd: er lag zeker een kwartier tijdsverschil tussen het oosten en het westen van Nederland. (...) De kleuren op de oude foto's uit die tijd moeten in het echt al net zo grijsig of bruinig geweest zijn (naast het groen van een veelal nog wilde en onbedwongen natuur, T). Veel mensen gingen in grauw of bruin goed gekleed. Voor lichte, heldere kleuren moest er veel en vaak gewassen kunnen worden en die mogelijkheid bestond voor de gemiddelde huisvrouw meestal niet.'

In de dorpen en op het land moet er een voor onze hedendaagse begrippen bijna ongekende stilte geheerst hebben. Zonder de permanente ruis op de achtergrond van gemotoriseerd verkeer. Er waren zelfs nauwelijks fietsen. In de huizen was er niet het gezoem van koelkast en computer, het gerammel van wasmachine en vaatwasser, het geluid van radio en tv. De vogels, een ratelende kar, voetstappen en stemmen van voorbijgangers en spelende kinderen, de smid die een paard beslaat, een kraaiende haan, een blaffende hond, de wind in de bomen en af en toe een vechtpartij, dat was wel zo ongeveer de 'herrie' die men op het dorp te verduren kreeg. De nachten waren zwart, met hoogstens het schijnsel van de maan en sterren

of een vuurtoren. Zonder de permanente gloed aan de horizon van verlichte steden, wegen, kas- en industriecomplexen. Als het donker was, kwam de verlichting in de huizen en op straat van olielampen en kaarsen. In de tijd van Johannes en Susanna overheersten binnenshuis nog het licht en de kleuren van de oude meesters. De lucht op het platteland was zuiver, de geuren intens. Niet dat diffuse, zoals we dat nu kennen als gevolg van verontreiniging door miljoenen auto's, vliegtuigen en industrie. Elektrisch licht deed zijn intrede pas ergens rond of na 1910. Koken en stoken deed men op kolen en ten dele nog op hout. Water kwam uit pomp, put (welle) of ton.

Susanna en Johannes zelf aan het woord

Er zijn twee lange brieven bewaard gebleven uit 1898 en 1900 van Susanna en Johannes, gericht aan hun dochter Beth en haar man Willem van der Pijl. Een kopie ervan, evenals de zo gewenste foto van het echtpaar De Reij, kreeg ik van een kleinzoon van Beth, Jan Willem Rudolphy uit Wageningen. Dankzij die foto weten wij nu ook hoe Johannes er uit heeft gezien.

Een Zeeuws (Vlaams) accent klinkt hier en daar door in hun brieven. Ook het weinige taalonderwijs dat vooral Susanna gehad moet hebben is merkbaar. Hun dochter Suz(anna) woont nog bij hen. Ze zijn dan 61 (1898) en 63 (1900) jaar oud.

Integraal hieronder de tekst (ik heb wat punten en aanvullende woorden ertussen gezet om de leesbaarheid te vergroten; waar Susanna 'te' schrijft bedoelt ze 'de'):

Koudekerk 18 april 1898

Lieve kinders

Wij zijn alle drie veel verkoud en (aan) hoeste geen gebrek maar anders ben ik nu weer beter maar te heele Paasche heeft ik te bet gelegen. ik was een beetje verschrokken van het telegram van Jan van Zomer. u kunt begrijpen in welk een angst wij zaten want zoo 4 kleine kinders het zou een slag geweest zijn. pa heeft er 5 dagen geweest. Jan was erg aangepakt. gij (hij) had zich over werk en gij (hij) was erg in zijn hoofd om gek te worden dat Leen (dochter Lena) er met verlegen was maar pa heeft Jan eens vlink gezegt en het heeft weer een beetje geholpen. gister avond hebben (we) een brief van Leen gehad. Jan ging zachtjes voor uit maar erg zwak. het is een on te vrede mensch voor zich zelf en een last voor een ander. Leen heeft er veel verdriet van. het is toch jammer dat Jan zo is want Jan is anders toch een goede kerel maar nooit genoeg altijd moppelen en wat een voorrecht hebben ze niet boven zoo vele andere geen Doctor te betalen. alles vrij, is dat niet veel. En ze hebben nog niet zonder Doctor geweest van (laatste zin is weggevallen).

Lieve Kinderen de reden dat ik den brief zal vervolgen is, dat Moeder heden 19 April weer den heelen dag te bed heeft gelegen, ze moet veel hoesten en daarbij zoo zwaar in het hoofd, dat is (het) verschrikkelijk is; op het oogenblik dat ik aan u schrijf is het 8 uren en komt moeder uit het bed om het bed wat te luchten. het is weer een zware kou de die ze te pakken heeft. Moeder kan er deze winter maar niet bovenop komen. daarom moet u je noch niet ongerust maken; ik en Suz moeten ook veel hoesten. Ik heb een koude gevat met naar huis te komen maar dat zal weer wel overgaan, als de warme dagen aankomen; want tegenwoordig is het weer maar huur (guur). Ik heb vijf dagen bij Leen geweest. Jan was erg aangepakt van de Influenza, te vroeg aan het werken geweest maar toen ik wegging was hij redelijk wel; maar veel zwak; hij had het erg in zijn hoofd, om de tien minuten zijn hoofd nat maken, en in dien tijd was den doek

droog. daarbij komt dat hij altijd ontevreden is; en dat pakt bij Leen alles te zamen, en dan is hij om hek (gek) te worden maar ik heb hem eens goed de waarheid gezegd; een brief hebben (we) van Leen gehad nadien tijd, en Jan ging nog vooruit dus we zullen maar hopen op beterschap. Beth de brief sturen we naar u met verzoek hem zo spoedig bij Da te geven want die is ook benieuwd hoe het bij Leen is.

Veel nieuws is er op Koudekerke niet, maar toch Meester Visser komt naar Utrecht wonen, voor het gemak van zijn kinderen; en tot voordeel van zijn beurs.

Ik wil u nog een grap meedeelen. toen ik bij Leen ben weg gegaan had ik nog wat tijd om Leiden eens in te gaan; ik ging een dubbeltje sigaren halen in een winkel waar men voor dat dubbeltje een lootje trekt, en ik had het geluk een regclateurklok te loten. die ik heb mee genomen naar huis; maar wat stond moeder te zien toen ik de klok op tafel legde; voor dit oogenblik hangt hij aan de wand, en gaat goed ook. Nu kinderen hierbij zullen we het laten; vele groet van ons allen, bij Marie en M(arien) is het ook alles wel; ontvang den groeten van mij en moeder en Suz

U vader

(paraaf JDR eronder)

(Johannes reisde naar Leiden per trein; al in de 70er jaren van de 19^e eeuw werd het spoor van Roosendaal naar Vlissingen aangelegd)

Koudekerk 4 November 1900

Lieve kinders,

Wij zijn Goddank alle gezond. Suz heeft veel verkoute geweest. ik was bang dat ze ziek wierd maar ze is nu gelukkig weer beter. en ik ben zoo gezond als een visch en kan eten als een delfer en vader maakt het ook goet en heeft het ook druk. Lieve beth ik ben blij dat jullie het zoo goet hebben en u moet maar aan het spreekwoord denken waar drukte is is het goet want wij hebben het ook druk gehad. wij hebben van te zomer voor niet gestookt maar vader heeft nog al eens een zweetje gehad om al het houd stuk te krijgen. wij moeten nog kolen koopen. wij hebben nog een beetje van verleden jaar. wat zijn te toch duur 1,30 te mut. wat hebben we plezier gehad in onsze tuin. ik geloof dat het voor mij goet was te drukte in te tuin en het is zoo prette dat wij alles zoo goet kunnen verkoopen al hadden we nog meer. Lieve beth wat denk u wel dat ik in mij potje heeft. ik heeft alles prezies opgeschreven en nog geen cent van gebruikt. daar heeft ik zoo mij schik aan. Jan (oudste zoon) stond er ook van te kijken en dat met 5 en 10 cent te gelijk heeft ik 43 gulden en rente(?) en nu staat al te wintergroente. nog morgen moeten wij 18 roote kool bezorgen en wij hebben al 40 kool verkocht voor 5 en 6 cent stuk. van te week gaan wij zuurkool in maken. wij hebben ook al spruitjes verkocht 6 cent te kop. verleden (week?) heeft ik een emmer winterspenazie verkocht voor 12 cent. wij hebben ook een konijn verkocht voor 1,11 cent (gulden?) en vandaag hebben we met ons drieije gesmuld aan ons konijn. wij kunne er net 2 maal lekker van eten. wij hebben nog 4 (konijnen) want wij hebben zoo veel afval van groente. Wij hebben 12 kippen en 1 haan. 8 haane van gekregen. 3 haantjes hebben (we) opgegeten en morge komen ze van te oude Mev (?) 2 halen 9 stuifers het stuk. ik denk te ander zullen wel voor te Doctor zijn. Jan is verleden week geweest en ze maken het nog goet. Sus gaat met Sinte Klaas ernaar toe. Sus heeft niet lang verkeerd en ik ben toch blij dat het uit is met te kastelein. Als u komt zal ik het u wel eens vertellen. Dat

gaat beter als schrijven. Ik geloof ook dat Sus blij is dat ze te van af is. Van da en gerit hebben wij ook een aardig briefje gehad. Ik vint het een nette jonge. Ik hoop maar dat ze van de Mei kunne trouwe. Ze was al druk aan naaije geweest. Marien en Marie en de kinders maken het

ook goet. Te kinderes hadden zoo veel moeten hoeste en ook koors maar nu waren ze toch beter. ik ben er Donderdag geweest. U kunt begrijpen dat ze niet veel komt want Marien heeft het druk mee bediene. Het is niet prette voor Marie maar nu kan ze toch iets koopen en anders toch niet. Ik ben blij dat het bij leen zoo goet gaat. Met Sinte Klaas zal ik haar een lange brief schrijven want in te zomer heeft ik geen tijd. Saar word morgen 30 jaar en Willem moet niet boos zijn dat wij hem vergeten hebben. Ik zal te jaardagen van jullie alle eens opschrijven. Verleden jaar had ik Marien ook vergeten en ik vint het dan vervelend. Lieve beth ik kan begrijpen dat het toch gezellig is kostgangers te hebben. dan is er toch alligt eens een die wat te vertellen heeft en Rientje (kleindochter) zal het ook wel prette vinde om te spelen als het avond is. Te volgete week gaan wij slagte. Wij hebben een half varken gekocht. Gij (hij) zal wel over te hondert pont wegen en met Maart koopen wij dan weer een halfe die wat kleinte is. Ik had van te zomer zoo druk in te tuin dat ik niet veel om een varken gaf en nu wij een goet potje hebben om te betalen is het toch prette als men gemakkelijk rond komt. dat ondervint u ook en ik ben zoo blij voor u lieve beth. wij willen vooruit en dan is werken niets als men vooruit komt. Ik heeft zelf een brief geschreven met oom koo zijn jaardag. Pa had het doen (toen) druk. Van de andere famili hooren we niets. Ik heeft van te zomer ook niet ver geweest want ik had het altijd zoo druk in te tuin en u kunt niet geloofen hoeveel volk dat er wezen kijken zijn. Zelf Jufr Koster met Jufr Mie en vrouw AareNoutse (de vrouw van burgemeester Aarnoutse) die koop ook nogal eens en dat is een goet mensch die betaald altijd meer voor te groente als dat ik vraag. Verleden week mogt ze 2 voote (?) hebben. Ze gaf 15 cent. Ze hebben alle zoo hun schik dat ik groenteboer ben en ik mij schik als ik veel verkoop. Als het Maandag morgen is doe ik de ronde bij te Doctor en Bos een keer in de week en als ze meer noote (nodig) hebben komen ze zelf bestellen. De BurgeMeester met zijn vrouw uit Westkappel hebben overlaast een nacht bij ons geslapen. Ze waren er niet over uit over onnze heerelijkheid (wat wordt hier bedoeld, het land?). Wij hebben doen (toen) een gezellig avond gehad. Vrouw van de Vijffer word out en heeft weer veel verdriet van haar zoon uit Hoes (Goes). Die woont in Middelburg en is uit zijn betrekking en armoetroef. Nu komt gij (hij) alle week met een paar kinders te boel op eten in plaats van wat te brengen. Het is een schoft. Is Martien Roosze al bij u geweest. Die is in October getrouwt. Mina Wissel trouwt vrijdag met een school Meester uit Middelburg. U kunt wel zien dat ik moe word van schrijven. Pa zit maar te lezen. Wij hebben mooi boeken van Jan gekregen. Nu lieve beth te groete aan Willem en kust Rientje eens voor ons. Ook vele groeten van Sus. Die ligt al te slapen (laatste zin is weggevallen).

Pieter

Over hun tweede zoon Pieter, onze grootvader, wordt in deze brieven niet gerept. Piet wordt al op 13 juli 1883 uitgeschreven uit het bevolkingsregister van Koudekerke wegens verhuizing naar Loosdrecht. Hij gaat naar de pupillenschool voor militairen. Hij is dan 13 jaar. Dat was een stevige beslissing van Johannes. Vond hij dat hij als veldwachter zich geen lastige zoon kon permitteren en moest Pieter daarom weg? Was de situatie echt onhoudbaar? Of was het de ambitie van Johannes dat zijn zoon het leger in zou gaan? En wilde Piet dat dan wel? Mogelijk boterde het niet tussen vader en zoon. Hoe voelde Piet, een kind nog, zich hieronder? Hoe ging het er aan toe op de pupillenschool? Kwam hij tussendoor (vaak) thuis? Na zijn omzwervingen, waarbij hij 27 jaar is weggeweest, wordt Piet op 16 september 1910 weer in Koudekerke ingeschreven, bijna 41 jaar oud, met het beroep van kantoorbediende. Dat is weinig meer dan een maand voor de dood van zijn vader. Wat zou er zich nog hebben afgespeeld tussen vader en zoon? We zullen het waarschijnlijk nooit weten. Johannes overlijdt op 25 oktober 1910, 73 jaar oud. En dus niet in 1918 zoals we eerst dachten. Dat verklaart

waarom Jo en Sarie hem niet gekend hebben. Johannes, die in de huwelijksregisters genoemd wordt als vader van de bruidegom bij het huwelijk van Pieter (1913) en vader van de bruid bij het huwelijk van Suz (1917), is dan al overleden.

De datum waarop Pieter met zijn bruid Jane naar de Seissingel in Middelburg verhuist heb ik niet kunnen vinden, maar dat is ergens tussen 14 november 1913 (hun huwelijk) en 1 september 1914 (de geboorte van Jo, mijn vader).

Tussen 1 september 1914 en 12 december 1915 (geboorte Sarie) verhuist het gezin naar de Abdij en trekt op enig moment daar ook 'opoe De Reij' (Susanna) bij hen in.

In 1918 of 1919 vertrekken Piet en Jane weer uit de Abdij en gaan zij wonen in de Volderijlaagte. Opoe De Reij trekt dan bij haar dochter Suz in Scherpenisse in. Zij is daar uiteindelijk in 1922, 85 jaar oud, overleden.

Koudekerke, ontmoeting tussen toen en nu

Van de redactie Buitengebied van de PZC (Provinciale Zeeuwse Courant) kreeg ik het telefoonnummer van Hans Lindenbergh uit Goes, die over een grote collectie oude Zeeuwse ansichtkaarten beschikt. Van hem kreeg ik vervolgens het nummer van mevrouw Tini de Jong- Dingemanse (1945) uit de Kerkstraat 28 in Koudekerke. Zij erfde van haar vader een collectie oude foto's en ansichtkaarten van het dorp en de inwoners. Haar vader was van 1916 en hoewel hij Johannes dus zelf niet gekend heeft, had hij het met zijn dochter wel eens over hem, uit overlevering.

Tini de Jong denkt afbeeldingen van Johannes (vermoedelijk) en het veldwachterhuis aan de Dorpsstraat gevonden te hebben.

Tijdens een eerder telefonisch contact begon ze met het volgende rijmpje:

De Reij De Reij
Kom naderbij
Op 't Groentje
Is een vechtpartij

Met 't Groentje wordt bedoeld het gras rond de kerk. Ze tekende dit op uit de mond van een 89jarige Koudekerkse.

Tini de Jong heeft twee boekjes over Koudekerke met de titels 'Koudekerke in oude ansichten' en 'Kent u ze nog, die van Koudekerke?', waar dus mogelijk Johannes in staat. Een 103jarige Koudekerkenaar zegt zeker te weten dat de man op de foto Johannes de Veldwachter is. Maar of dat ook echt zo is kunnen we alleen achterhalen op basis van de oude foto van Johannes en Susanna die ik van Jan Willem Rudolphy kreeg. Want er is in die periode (1907) nog een veldwachter, met de naam Plantsoen. Hij is de opvolger van Johannes die dan al 70 jaar oud is.**

Dinsdag 16 april 2002

Vanochtend op bezoek geweest bij Tini de Jong. We hebben de foto van Johannes (en Susanna) vergeleken met de ansichten waarop de veldwachter staat. Het bleek helaas niet Johannes te zijn, maar inderdaad zijn opvolger Plantsoen, een knappe donkerharige, besnorde man, die in 1907 voor de optocht loopt wanneer koningin Wilhelmina en prins Hendrik in een rijtuig het dorp bezoeken. De andere foto is gemaakt bij de inhuldiging van een nieuwe

burgemeester in 1927: we zien dezelfde man, nu grijs, inderdaad 20 jaar ouder. Johannes heeft een heel ander gezicht.

De hoop op nog een foto van Johannes en Susanna is nu gevestigd op Ank Roorda en Richard Struyk in Oostkapelle. Ank is een kleindochter van Beth de Reij (zus van Piet). Als ik het goed heb begrepen, hebben zij vrij veel familiefoto's uit die tijd, dus wie weet. Volgende week dinsdag ga ik bij hen op bezoek.

Op één van de kaarten uit de verzameling van Tini staat wel het veldwachterhuis aan het Dorpsplein. De foto is van vóór 1905. Het huisnummer blijkt 17, niet 37. Misschien heb ik bij het overschrijven van de gegevens in het archief een fout gemaakt, of klopt het oude adres (A 97) in het bevolkingsregister niet. Nummer 17 is volgens verschillende oudere en jongere dorpsbewoners altijd het veldwachterhuis geweest. Dat kan sporen met de opmerking van mijn vader dat het huis van Opoe en Opa De Reij achter de (Michaëls)kerk stond. Op Dorpsplein 37 waren de werkplaats en het woonhuis van een wagenmaker (Luteyn). Daarnaast was de smidse. Beide panden staan schuin tegenover de voorkant van de kerk.

Tini en ik hebben de jas aangetrokken, de paraplu opgestoken en zijn gewapend met fototoestel het dorp ingewandeld, vooral op zoek naar de voormalige woonhuizen van het gezin De Reij.

Dat het veldwachterhuis aan het Dorpsplein 17 er nog staat was al bekend. Maar twee andere (boeren)huizen bleken er ook nog te zijn: de huidige Brouwerijstraat 17 en ook het eerste huis waar het gezin in Koudekerke woonde, de huidige Middelburgse straat 49. Deze twee panden zijn helemaal gerestaureerd en zien er prachtig uit, veel mooier natuurlijk dan ze zo'n 135 jaar geleden waren.*

Tini merkte nog op dat er in de voorgevel van het veldwachterhuis eigenlijk een plaquette moet komen, die blijvend aan de oude functie ervan herinnert. Een aantal andere panden op het plein hebben dat ook. Misschien inderdaad maar eens een briefje aan de Stichting Zeeuws Cultureel Erfgoed hier in Middelburg schrijven. Maar dan eerst een afspraak maken met de huidige bewoners.

Nog een paar weetjes (uit verschillende boeken):

- In het verzamelstuk van Els over Pieter de Reij staat dat zijn vrouw Jane een keer 'boezinne' werd genoemd en dat Piet daar niet blij mee was. Waarschijnlijk echter werd ze 'bezinne' (bazin) genoemd. De vrouwen van ambachtsbazen werden zo genoemd en Pieter zal dat misschien ook als een belediging van hemzelf hebben ervaren. Hij behoorde immers tot de nieuwe middenstand/ burgerij.

Geert Mak over de middenstand in de 19^e eeuw: "Een zelfstandige, matig bemiddelde middengroep met een matig inkomen gold als de ruggengraat van elke beschaafde maatschappij, en zeker van een democratische," zo beschreef het historici-echtpaar Jan en Annie Romein de sociale klasse die het breukvlak van deze eeuw domineerde. De winkeliers, de ambachtlieden, de kleine bedrijven waarin de patroon met zijn oudste kinderen en een of twee knechts het werk deed, ze hoorden tot de kern van de samenleving.

Middenstandsproblemen werden aangeduid met 'sociale ruggenmergstering'. Zonder de buffer van de middenklasse zouden extreme armoede en extreme rijkdom in hun volle

hardheid met elkaar zijn geconfronteerd en dat zou het einde van alle vastigheid betekenen. Zo was de algemene gedachte, want sinds de Middeleeuwen was men niet anders gewend. Aan het begin van de 20^e eeuw slaan de mechanisering en industrialisatie, haast en snelheid van de nieuwe tijd toe. Er ontstaan dan twee soorten middenstand: een onafhankelijke maar uitstervende oude middenstand en een afhankelijke nieuwe middenstand van opzichters, technici, machinisten, onderwijzers, chefs en andersoortige tussenbazen.’

J(oh)an (onderwijzer) en Pieter (na het KNIL boekhouder), de twee zoons van Johannes, zijn representanten van die nieuwe burgerij. Johannes zelf is dat *avant la lettre*.

- De eerder genoemde burgemeester van Koudekerke heette voluit: Aarnout Aarnoutse Aarnoutszoon. Hij werd ook wel ‘Aarnout de Boer’ genoemd (geboren in 1803). Aanvankelijk was hij wethouder, later dus burgemeester, met een jaarwedde van 100 gulden. Hij overleed - kinderloos - in 1870.

Zijn tweede vrouw, waar Susanna het waarschijnlijk in haar 2^e brief over heeft, is Christina Mauer, 20 jaar jonger dan Aarnout en later - als zijn weduwe - de rijkste vrouw van het dorp. Zij had van haar man opdracht gekregen om ‘goed te doen’, omdat hij daar zelf niet goed in was.

Susanna noemt ‘vrouw Aarnoutse’ in haar brief ‘een goed mens die altijd meer voor de groente betaalt dan ik vraag’. Waarschijnlijk gaat het dus over dezelfde vrouw.

Zo was het toen en zo is het nu nog steeds

Toen bovenstaand stukje af was, berichtte de E-mailkrant van het dagblad Trouw dat het kabinet Kok II was gevallen. Dit als gevolg van de bevindingen in een rapport van het NIOD (Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie) over de val van de zgn. ‘safe area’ Srebrenica in juli 1995 tijdens de laatste Balkanoorlog, en de massamoord daarbij op meer dan 7000 Bosnische moslimmannen door het Servische leger. Het ging in het rapport vooral over de rol die Dutchbat (de Nederlandse vrede troepen ter plaatse), maar in feite de Nederlandse politieke- en legertop hebben gespeeld, of beter gezegd hadden moeten spelen om dit drama te voorkomen. Men leze er later de geschiedenisboeken maar op na.

Dinsdag 23 april 2002

Inmiddels is een tweede foto van Johannes en Susanna opgedoken. Tini Hoek- de Reij, zus van Jo en Sarie, bleek deze - tezamen met verschillende andere oude foto’s - ooit gekregen te hebben van Lies Roorda, ook een kleindochter van Beth de Reij en zus van Ank Roorda uit Oostkapelle.

Vanochtend met pa het bezoekje gebracht aan Richard en Ank Struyk- Roorda in Oostkapelle. Helaas in hun album geen nieuwe foto’s van Johannes en Susanna de Reij, maar wel een mooie jeugdfoto van Beth.

Helaas kon Ank niet veel van de mensen op de andere oude foto’s die ik had meegebracht – originelen in bezit van Els en Tini - identificeren. Ze kende de meeste foto’s ook niet. De verzameling van Ank betreft vooral de Van der Pijl-kant (Beth was getrouwd met Willem van der Pijl).

Foto Verschuren in Middelburg gaat met de foto's van Johannes en Susanna aan de slag. Met een computerprogramma worden ze opgewerkt tot het maximaal haalbare contrast en vervolgens in zoveelvoud afgedrukt.

De alleroudste foto's zijn een albumine(= een eiwit)druk. Deze werden gemaakt voordat het fotografisch procédé was uitgevonden (met negatieven). Het plaatje kwam direct op papier, in een enkele druk, en moest met het fototoestel bij daglicht 10 tot 40 seconden belicht worden. Wie poseerde kreeg een steun in de nek, zodat men niet bewoog. Zo is gewerkt tot ca. 1884. De kleine foto's op karton van ongeveer 9 bij 6 cm waren visitekaartjes, of werden ook als zodanig gebruikt. Aldus de fotograaf.

Zondag 28 april 2002

Gisteren ontving ik per mail van de fotograaf een voorproefje van de bewerkte foto van Johannes en Susanna (waar ze op staan met drie dochters, twee kleinkinderen en vermoedelijk een dienstmeisje met man en kind in Walcherse klederdracht).

Daar waren ze dan, ze kwamen als het ware bijna het scherm uit, een ongelooflijk goed resultaat. Ik was een beetje beduusd. Dat dit mogelijk is, een meer dan honderd jaar oude en bijna volledig vervaagde foto, is er één geworden die gisteren lijkt te zijn gemaakt.

Vrijdag 3 mei 2002

Vanochtend met pa en Tini de Jong op bezoek geweest bij de heer en mevrouw Hoogerwerf-de Jong in Koudekerke, nu eigenaar en bewoners van het voormalige veldwachterhuis aan het Dorpsplein nummer 17. Het was een leuke ontmoeting. Een groot deel van het huis is nog in de oorspronkelijke staat, onder meer de gang, de kamerindeling, de ramen en het balkenplafond beneden en een aan de achterkant van het huis aangebouwd Wc-hokje. In de tuin staan nog het oude schuurtje en de put. Bij de burens is zelfs de oude waterpomp er nog.

Wel maakte Tini de opmerking dat volgens een oude bewoonster van het Dorpsplein, er ooit op het plein een veldwachter heeft gewoond die perse niet in het veldwachterhuis (nummer 17) wilde wonen. Johannes inmiddels een klein beetje 'kennende', zou hij dat dus toch geweest kunnen zijn en zijn bijgevolg de gegevens in het bevolkingsregister van Koudekerke ook juist. Waar zouden ze nu echt gewoond hebben? Er moet dus nog verder gezocht worden.*

Tja...

* Van het verhaal over de adressen waar het gezin De Reij gewoond zou hebben, blijkt niets te kloppen. Dat komt omdat in het geraadpleegde woningregister uit 1952 (Zeeuws Archief) een heel andere huizennumering blijkt te staan in vergelijking tot die uit de tijd van Johannes en Susanna. Uiteindelijk kwam ik via de kadastrumnummers tot de ontdekking dat het steeds om één en hetzelfde huis gaat waar ze gewoond hebben (F15 in wijk A). Het huisnummer in de woningregisters blijkt in de loop der jaren voor hetzelfde huis steeds te zijn veranderd i.v.m. de afbraak van andere en het bijbouwen van nieuwe panden.

Het is wél waar gebleken dat Johannes en Susanna nooit in het veldwachterhuis op het huidige Dorpsplein 17 hebben gewoond. Dankzij een kadastrale kaart uit 1832 kon het mysterie worden opgelost. Ze woonden er een paar huizen naast, op de plek waar nu Dorpsplein 14 is. Daar stonden (rechts van het poortje) 2 panden waarvan - als je er met het gezicht naar toe stond - het meest rechtse het huis was van het gezin De Reij. Het was eigendom van Johannes en stond vanaf 1910 - na zijn overlijden - op naam van Susanna.

Een kort bezoek aan de bewoners van nummer 14, de heer en mevrouw Mol- van de Voorde, leerde dat zij het huidige huis overnamen van de ouders van mevrouw Mol. Die kochten het oorspronkelijke huis nu ruim 85 jaar geleden. En dat spoort volledig met het gegeven dat Susanna ergens rond 1916 intrekt bij Pieter en Jane in Middelburg, nu zo'n 86 jaar geleden. De twee oude panden - evenals het huis links van het poortje - moesten in 1957 helaas wijken voor een nieuw aan te leggen weg, de Kerkstraat, die de dorpskern moest gaan verbinden met een nieuwe wijk. Toch was daarvoor niet alle grond nodig en is op een deel ervan het nieuwe huis neergezet. Gelukkig bleek mevrouw Mol nog een foto te hebben van de oorspronkelijke huizen, gemaakt vlak voor de sloop in 1957...

** De man die Johannes opvolgt als veldwachter heet voluit Jacob Louwrens Plantsoen, geboren in Vrouwenpolder 1875. Hij komt naar Koudekerke op 21 juli 1906 (vanuit Vlissingen). Dat is dus ongeveer het moment waarop Johannes met pensioen gaat. Plantsoen gaat wel wonen op het Dorpsplein 17, dat dan het eigendom is van de Diaconie en het Burgerlijk Armenbestuur. Vandaar natuurlijk de keuze van Johannes voor een eigen huis. Hij had er kennelijk ook de middelen voor.

Tenslotte

Hiermee ben ik aan het eind van deze kleine geschiedenis gekomen. Het was een groot plezier er aan te werken.

Dag Johannes en Susanna. Het was leuk kennis met jullie te maken en jullie een beetje te leren kennen.

En bedankt aan de mensen die dit mogelijk maakten. Onder anderen Tini de Jong uit Koudekerke, die afdrukken liet maken van een Ansichtkaart uit haar collectie waar het 'veldwachterhuis Dorpsplein 17' op staat (het eerste volledige huis links op de kaart, met de donkere blinden) en die veel van de oudere bewoners van het dorp opzocht om meer over onze (over)grootouders te weten te komen. En Fred van Putten die 'onder het genot van een goed glas whisky' met zijn computer het prachtige beeld van Johannes en Susanna uit de mist tevoorschijn toverde.

Trude de Reij

Middelburg, mei 2002